

deschisă a literaturii române din Basarabia – A besszarábiai román irodalom nyitott története, 2. kiad. 1997) sem törekedhetett erre. Az új, szabad nemzedék szemében nem érv, hogy a konformizmus a túlélés, a történeti folytonosság ára volt, és nem mérte még föl a vonatkozó évtizedek hivatalos cenzúra-történetét. A hagyatéék tulajdonképp két-három elveszett nemzedék műve, amely stílusban, szellemben és sokszor műfajilag is a felejtés áldozata lehet. Ugyanakkor a dinamikus oroszosítás körülményei között, a cirill betűs áruhában is, mégiscsak őrizte és ápolta a nyelvet, és, inkább rejtőzködve bár, de gyakran kifejezője volt a lélek elnyomott állapotának, szabadulásvágyának, vagy foglalatává vált az elidegeníthetetlen táji kötődésnek. A szerelmi vagy a tájlíra egyes típusai mellett elsődrendű figyelmet érdemel ebből a szempontból a táj-elbeszélések ösztönös vagy tudatos, folklorközeli „moldovenizmusa” (főként Druță vagy C. Ciobanu műveiben), amely a 60-as évek végétől az orosz „falusi próza” párhuzamában nyerte legitimitását. Számonkérhető talán ezen a „moldovaiságon” a maga idillkereső igénytelensége, másodlagossága. Ugyanakkor pontosan e szemléleti modell rendszerváltó mutációja köti össze leginkább a nemzeti újjászületés programját a besszarábiai népi-táji hagyománnyal, melynek most már 1940 előtti, nemzeti román előzményét is beemelheti az örökségbe. A szerteágazó összefüggések a megújuló irodalomtörténet-írás, kritika és irodalomtanítás számára nyújtanak méltó feladatokat. E szakterületeken fontos előrelépés, Cimpoi irodalomtörténete mellett, Ion Ciocanu iskolai célokra írt kortárs irodalmi áttekintése (Literatura româna contemporană din Republica Moldova, 1998), I. Colesnic és L. Bucataru rendszerező szöveggyűjteménye (Literatura româna, dictionar-antologie, 2. kiad. 2001), valamint S. Alexandru (Bukarest) Párizsban kiadott, francia nyelvű költői antológiája (Anthologie de la poésie moldave, 1996).

A román moldovai irodalom erős korlátok között alakult, csonka történeti öröksége kétségkívül részben kényszerpályára is állítja a megújlodást: az identitásvágy, a gyökéskeresés heroikus, mitikus felfokozása (ennek is van román nemzeti hagyománya) el is téríti a jelen egyéb, gyakorlati aktualitásától. A lassan hivatalossá merevedő „moldovaiság” avíttóságát vagy önelégültségét, olykor (bukaresti kapcsolódású vagy éppen elhatárolódó) nacionalizmusát harcosan utasítják el a „nyolcvanasok” és a még újabb „posztmodernek”, egy-egy új szellemű folyóirat („Contrafort”, „Sud-Est”) köré csoportosulva. Meghatározó képviselőik Európára tekintenek, „európai úton” gondolják elérni román-moldáv identitásukat. A különböző al- és mellékírányzatokra tagolódo táborok között hangos csatározások folynak, melyek egyre kevésbé kötődnek a „megújlodás” társadalmi, politikai programjaihoz: az író-céh belső viszályaként zajlanak. Társadalmi oldalon természetesen enélkül is kezdetét vette az írói „vezér-hivatás” visszaszorulása, visszaterelődése saját műhelyfeladataihoz. De ez már a korszerű irodalmi létviszonyok közelébe érkező fejlődés szakasza.

Komáromi Sándor

Egykori koronatanú szerzői ambíciói – korabeli koncepciók per áldozatainak kárára

Windisch-Middendorf, Renate: Verraten – vergessen – und wieder verraten. = Südostdeutsche Vierteljahresblätter. 51. Jg. 2002. 1. no. 29–35. p.

1959-ben Brassóban, még Gh. Dej idején, íróper zajlott, melynek során a romániai német irodalom öt neves képviselőjét (Wolf von Aichelburg, Hans Bergel, Andreas Birkner, Georg

Scherg, Harald Siegmund) ellenforradalmi összeesküvés vádjával együttesen 95 évi szigorított börtönre és kényszermunkára ítélték. Való igaz, hogy az írók – mi sem természetesebb – időnként csakugyan összejártak, találkoztak. Az eljárás az 1956 utáni, nem utolsósorban kisebbségellenes tisztogatások sorozatába illeszkedett, melyeket mintegy száz-ezer áldozatnak kellett elszenvednie. A koholt vádak koronatanújaként kivézényeltek egy diákéveiben járó fiatalembert, név szerint Eginald Schlattnert, akit két évvel előbb helyeztek előzetes letartóztatásba hasonló államellenes „tevékenység” vádjával. Nevezett, irodalmi ambícióktól fűtve, letartóztatása előtt kapcsolatot keresett és talált a később perbefogott, akkor még jórészt fiatal írók egyikével-másikával, és különféle információkhoz jutott beszélgetésekről, helyzetekről, melyeket az öt író perében kiszolgáltattott, s az ezekkel megerősített, egyébként koholt vádpontok képezték a súlyos ítéletek alapját. Schlattner a per időpontjában feltehetőleg már beszervezett, aktív ügynök volt. Ügybuzgalma odáig terjedt, hogy például felhívta a figyelmet Bergel egy történeti elbeszélésének („Fürst und Lautenschläger” – A fejedelem és a lantos) állítólagos aktuális jelentésére (a „zsarnok” és a művész, anno 1957). Az író egyébként 1946-ban írta az elbeszélését, melynek 1957-es kiadását a cenzúra jóváhagyta.

Az elítéltek nem töltötték ki teljesen büntetésüket, 1962–64 között amnesztiával szabadultak, 1968-ban pedig, a román vezetés egy rövidke, világos pillanatában, megsemmisítette az ítéleteket. Az érintettek mindegyike előbb vagy utóbb kijutott Németországba, hárman közülük még élnek. Schlattner maga náluk sokkal kevesebbel megúsza, élte tovább a maga életét. A papi hivatással is megpróbálkozott. Élete alkonyán merészkedett újra az irodalom közelébe: 1998-ban bemutatkozott egy érdekes memoár-regénnyel a világháború erdélyi záróeseményeivel a háttérben („Der geköpfte Hahn”). A kritika a művet a Romániából rendre eltűnedező német nyelvű alkotók egyik „utolsó mohikánjának” szóló megbecsüléssel és egyben őszinte tetszéssel fogadta. Írt ezután még egy önéletrajzi regényt („Rote Handschuhe”). A fogadtatás most is maradéktalanul pozitív. Ebben, a hajdani elítéltek kínos meglepetésére, őket is szerepelteti, ha nem is dokumentatív valóságértéken, de a névváltozatokban, a felemlített művekben igen átlátszóan. Azonban a szellemes pikareszk jellegű korkép keretében nemhogy megkövetné egykori áldozatait, ellenkezőleg: kipellengérezi politikai, szellemi habitusukat, nemzetiszocialista kapcsolatokkal vagy német kultúrfölénnyel inszinuálja és több más formában lejáratja személyüket (éppenséggel elnézően), így igazolva magát egykori tanúvallomásaiért. A szerző cinizmusa, önkritikátlansága megfejthetetlen. A mű emigráns-körökben természetesen végtelen felháborodást keltett, jelentkeztek vétőjikkal az érintettek is. A sajtóesemények azonban mintha azt mutatnák: a Románián kívül ismeretlen történet az 1959-es brassói perrel (jóllehet dokumentációja 1993-ban „Worte als Gefahr und Gefährdung” címmel Münchenben megjelent) négy évtized után már nehezen áll helyt a hamisítással szemben. A történetnek bizonyára nincs vége. A mai regényszerző válasza a művét ért erkölcsi számonkérésre közkeletű forrásokban még várat magára, s bizonyára az érintettek sem tállaltak ki még mindent. Maga az 1993-as dokumentáció csak a peranyag töredék részének gyors feldolgozását vállalta, a teljesebb feltárás elvégzése a történet után feltehetőleg nem fog késlekedni. A közönség és a megfigyelő pedig kíváncsian tekint egyrészt a vita alakulása, másrészt az újsütetű író további munkálkodása elé.

Komáromi Sándor